

ACC. N:R M. 15230:1-4.

Landskap: Bohuslän ..... Upptecknare: Gösta Olsson, Lund
Härad: Stångensås ..... Berättare: John Hansson, Trälberg
Socken: Lyse ..... Berättarens yrke: Lantbrukare
Uppteckningsår: 1960 ..... Född år 1898 i Lyse

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Stenkörning. 1-4.

Min far var till sjöss i sin ungdom, då det knappt fanns pengar att se på de små gårdarna, så det var vanligt här att småstälленas pojkar gav sig till sjöss. Fisket spelade stor roll förr, för det gav mat i huset, men man hade oftast inte råd att steka fisken, för det krävde ju fett.

På 1890-talet gick storsillen in i Trälebergskilen här vid gården, och för en liter brännvin bytte far till sig så mycket sill hans eka kunde bära; sillen lades som gödsel på åkrarna. På 1920- och 30-talen hade flera Trälebergsbor landvadar och fiskade mest till husbehov.

Bygden här var och är bränslefattig. Vi vrakade jämt i Sivik, då jag växte upp, plank och bräder och stockar, som Trälebergsborna delade upp mellan sig. Det var på segelskutornas tid. Vi tog torv ur små myrar och samlade ihop ljung, en, tornbuskar och annat ris till bränsle.

Jag arbetade hemma tills jag var över 20 år. Hade ingen lön, de kronor jag behövde fick jag tigga mig till av far. Reste till Norge, för där var bättrettider än i Sverige. Arbetade i pappersmassefabrik några månader. Slutligen reste jag från Tönsberg ut på valfångst till Syd-Georgien i nio år, 1920-29.

Min far, som dog 1925, körde aldrig sten, han hade inte lust.

Det kördes med 2-hjulskärror här ute i bergen vid Lysekil tom. några år in på 1900-talet. Man förstod småningom, att vagnar var bättre att köra med.

En broder till mig arrenderade gården under mina valfångstår, och han körde mycket sten.

Då jag kom hem 1929, övertog jag gården och stenkörningen. En dräng och jag körde då med 2 hästar. Mest körning hade vi på senare delen av 30-talet, då gården ofta hade 3 ekipage i bergen.

Under krigsåren 1939-45 måste vi lagra sten på stans kajer, kolossalt mycket sten, som inte kunde fraktas ut. Efter kriget hade jag betydligt mindre körning, endast med 1 häst. Jag körde sista lasset 1954, då det blev definitivt stopp i stendriften.

/.

Gården fick stenkörning genom ett förbehåll i kontraktet med det bolag (Skandinaviska Granit AB) som arrenderade våra berg.

Jämn körning året runt krävde fast anställda. Jag hade två drängar på gården en tid på 30-talet och daglönare ibland dessutom.

Jag var alltid själv med i bergen; tyckte om att komma ut.

Har aldrig hört talas om oxar i stenkörning här vid Lysekil, men ändå in på 1910-talet körde Kalle "Stöt" (kyrkväktarn i Lyse) på sitt lilla jordbruk med en stut, och Kalles pojke och flicka hjälpte till att dra.

Alltid enbet i bergen; mest ardenner, även någon nordsvensk häst. Köpte hästar av kringfarande hästhandlare och även på marknad.

Körde med förställsvagnar i början, men de var inte så bra till stenkörning, hängde sämre ihop än klykvagnarna. Rak karm var äldsta modellen men man kom på bättre karm genom att luta sidorna utåt; denna typ rymde mer och var lättare att lasta av. Vagnar köpte jag från vagnfabrik i Småland; smedens hemmagjorda vagnar tyckte jag var mera klumpiga. Komplet stenvagn kostade 225 kr 1937. Första gummihjulsvagnen gav jag 600 kr för, det var 1952. Stenvagn fick också gå i vanliga jordbrukskörslor.

Körning på släde förekom men inte så ofta; snön blåste bort i bergen, så där hämtade vi med vagn fram till vägen; därifrån körde vi med släde till kajen i Lysekil.

Jag hade inget stall i stan. Rast höll vi vid stenhögarna eller uppe i något brott, det var inte så noga. Hästen fick täcke på sig och sin fodertornister, och körarn tog till smörgåsar och termoskaffe.

Vägen hemifrån till stenbrotten växlade mellan 2 och 5 kilometer själva transportsträckan ungefär 1-3 kilometer.

Körde ständigt från 1-mans småbrott, alltid gatsten.

En förman kontrollerade staplingen på upplagsplatsen: prickarna skulle ligga utåt och stenarna läggas i förband, så de band varandra, högarnas sidor skulle luta inåt.

Var aldrig med om något väsen mellan körare och basen eller mellan körare inbördes annat än ~~till~~ normalt smågruff.

lite

De som körde för "Holländarn" (AB Brosten sålde till Rotterdams stad med ingenjör Stolk från Rotterdam här i Lysekil som kontrollant; Rotterdam köpte sten här i 29 år) fick själva laga väg, men körarna för Skandinaviska fick timpeng av bolaget för väglagning. Det var att på något ställe spränga bort en bergknalle och på ett annat fylla en svacka med skrotsten och skärv; fyllefat och fyllehacka som man tog skärv med var egentligen stenhuggarredskap att hålla rent kring putstunnan med.

Vi som hade jordbruk och djur att sköta for hemifrån vid 8-tiden; höll bara en rast; brukade inte gärna köra längre än till kl.5, på eftermiddagen, för då slutade huggarna för dagen.

Det tog lång tid att brodda vintertid; vi hade alltid med oss grejer för att brodda om under dagen, då så behövdes.

Aldrig hört talas om något olycksfall trots väldigt riskabelt arbete, höga branter och hala berghällar.

Vi fick stabilt skinn i händerna; gummismäckar på händerna var i vägen, och vi hade såna bara då stenen var våt.

Körde långa tider varje dag utom i värsta busväder. När det var bråttom hemma, kunde vi hålla upp med körningen flera veckor, såvida inte bolaget krävde ner allsten för lastning. Huggarna hade vanligtvis tillräckligt utrymme i brotten och tog för det mesta hänsyn till att vi inte hann köra, de "satte över" mätning på mätning vid såna tillfällen.

Det sista jag körde hade jag 6 öre st. för gatsten för vår längsta körsträcka; tog då 200 st. på lasset med gummihjulsvagn; den vägbiten måste vi "tippköra" ("köra till väga") och hann 3 lass om dagen och gjorde alltså 36 kr per dag.

Vi körare fick semesterersättning de sista åren av "Holländarn", först på ett ungefär, jag tror 25 kr till varje körare; senare uträknades ersättningen i procent av vars och ens årskörning.

Inte stor anledning till gruff körare emellan, då var och en hade sina huggare att köra för. Det kunde skära sig ibland om småbagateller. Det var väldigt lite dispyt i bergen mellan huggare och körare. Var och en hade sin åsikt och vi var inte så stridiga av oss. Inga öppet visade sura miner hos dem som inte hade körning. Ingen som såg ned på en för att man körde sten.

Jag var med i organisationen som nästan alla stenkörare i Lysekil.

I körningen stort slitage på allting. Forström lagade våra selar, mindre saker klarade vi hemma. Gistna hjul fick stå i blöt: vi drog vagnarna ner i sjön; var det torksommar fick smeden ändra hjulringarna till mindre dimension.

Häst som alltid drog i bergen höll inte så många år (6-7 år) som de hästar som omväxlande fick arbeta i jordbruk och stenkörning.

Körning vid lastning var ganska maklig, man slapp plocka sten för det gjorde huggarna. Lastningsarbetet gav bättre betalt än vanlig körning. Stora båtar med 3 vinschar gav arbete åt nästan alla körare, men var det mindre lastbåt kom bara de organiserade körarna i fråga.

Piga hade vi på 30-talet, dels för att barnen var små och dels för arbetet på gården då vi karlar var i berget. Alla fick arbeta hårdare för att hinna med arbetet på gården.

Hade vi inte haft körning, skulle gården kanske kunnat ge mera. Vi måste köpa havre och hö, hela billass från en gård uppe i Bro socken.

Inkomst i genomsnitt ungefär lika stor från körningen som från gården.

Inte lättförtjänta pengar, något att röra sig med för tillfället. Stora kontanter men även stora utgifter.

Stenindustrin har betytt mycket för hela bygden. Om körningen inte funnits hade vi måst specialisera ~~hela~~ driften på våra smågårdar.

Efter stendriftens slut gick jag in för campingrörelse som jag utvidgat år från år. Det ger mer än någonsin gård och stenkörning kunnat ge, är mer lönande än att odla jorden. Då jordbruket och stenkörningen var i sitt flor, hade vi ända till 8 kor och 3 hästar; nu har vi bara 2 kor och 1 häst.